

Victor AXENTI

SEMNIFICAȚIA MODALĂ ȘI TEMPORALĂ A GERUNZIULUI

Tempul verbului este definit semantic ca reprezentând o raportare a procesului la momentul vorbirii sau la aspectul acestui proces, adică la caracterul momentan (desăvârșit) sau durativ (nedesăvârșit) al acestuia.

Gerunziul poate echivala cu orice timp gramatical sau poate exprima un timp diferit de acela al verbului regent. El nu are, în general, decât valoare temporală relativă. În funcție de rolul său sintactic, de verbul regent și uneori de context, gerunziul ajunge să echivaleze nu numai cu indicativul, ci și cu conjunctivul, condiționalul-op-tativ și chiar cu imperativul, iar dintre modurile nepersonale – cu infinitivul¹.

Cea mai mare frecvență o are gerunziul cu semnificație echivalentă *indicativului* exprimând o acțiune reală. Tempul cu care echivalează gerunziul coincide cu al verbului regent la: *prezent (prezent gnomic sau iterativ)*: „Postelnic den al doilea, înainte câți va domnul să facă, *de-prinzându-să* la acea cinste, **iese** și la altă cinste mai mare” (G. Ureche); *trecut (perfect simplu)*: „Plictisită de atâta pândă zadarnică, într-o zi *fiind* numai Florica acasă, **avu** o izbucnire de furie...” (L. Rebreanu); *trecut (imperfect)*: „Noi cei mititei **ne trezeam și stăteam** cu ochii sticliți *ascultându-i* ce grăiesc.” (M. Sadoveanu); *trecut (perfect compus)*: „Și *citind* izvoade pre rând, **aflat-am** din acest izvod, carele **l-au scris** Ureche vornicul și deaca **l-au citit**, **l-am socotit** că este scris adevăr, însă mai mult din cărțile străinilor decât din izvoadele noastre” (G. Ureche); *trecut (mai mult ca perfectul)*: „– A fost aici? o

întrerupse bărbatul *ștergându-și* de pe obraji nădușeala frământată de praf” (L. Rebreanu).

O anumită dependență față de timpul predicatului propoziției regente se constată și la propozițiile subordonate cu predicatul la un mod personal. Gerunziul se deosebește de formele personale prin faptul că el nu poate să apară decât în cazuri izolate fără asocierea cu un mod personal. Lipsa de diferențiere formală a diverselor valori temporale face ca el să aibă adesea un potențial stilistic diferit chiar și atunci când timpul cu care echivalează coincide sau nu cu acela al verbului regent, aducând astfel variație nu numai sub raport formal².

Tempul cu care echivalează gerunziul este diferit de al verbului regent (care stă la indicativ): *trecut (imperfectul)*: „Marele rishi **l-a așteptat** așezat pe o blană de antilopă, *având* alături toiagul cu patru noduri” (L. Rebreanu); *trecut (mai mult ca perfectul)*: „**S-au închinat** de bună voie și *viindu-le* și poruncă de la leși” (I. Neculce). În ultimul exemplu logica enunțului ne face să înțelegem că acțiunea exprimată de gerunziu echivalează cu *mai mult ca perfectul*, căci acțiunea indicată prin el s-a petrecut înaintea alteia tot din trecut, adică *s-au închinat după ce venise poruncă de la leși*.

Funcția sintactică atribuită gerunziului influențează, într-o anumită măsură, preferința pentru un echivalent sau altul. Observăm prin transforme: „Ion, *cunoscând* situația și *venind* la fața locului, nu-l găsi → Ion *cunoscuse* situația și *veni* la fața locului... → Ion, deoarece *a cunoscut* situația și *a venit* la fața locului...”.

Variațiile posibile în cadrul aceluiași timp de bază se datorează, în primul rând, faptului că în limba română un astfel de timp cum e mai mult ca perfectul, timp relativ pentru anterioritate în trecut, e adesea înlocuit cu perfectul, iar viitorul anterior – cu viitorul.

Acțiunea gerunziului poate sta pe același plan cu acțiunea unui verb la un mod personal, predicat al unei

propoziții. În asemenea cazuri echivalentul sintactic este o propoziție copulativă, adversativă sau conclusivă³, între gerunziu și verbul la un mod personal existând doar o interdependență asemănătoare cu cea care se stabilește între predicatelor unor propoziții principale coordonate.

De fapt, independența gerunziului este limitată (el apărând de multe ori incidental) și prezența lui sugerează o ierarhizare a acțiunilor, o aparentă subordonare, și numai analiza mai atentă arată că în realitate acțiunile sunt de importanță egală. În funcție de acest fapt, echivalentul sintactic al gerunziului este atât o propoziție coordonată cu regenta, cât și una subordonată.

Corespondențele sintactice (ale gerunziului) pot fi propoziții circumstanțiale: „*Strigând așa în neștire (= în timp ce strigam)*, băgai de seamă că ușa marchizei e deschisă și se mișcă ușor în bătaia vântului” (L. Rebreanu), dar și coordonate: „*Am strigat așa în neștire și băgai de seamă...*”.

Majoritatea propozițiilor copulative cu care echivalează gerunziile exprimând acțiuni coordonate cu acțiunea predicatului unei propoziții principale se leagă prin conjuncția și: „Tot pe acolo intrase, cu zece ani mai înainte, polonezul Lasky, *aducând* la domnie pe Despota contra Lăpușneanului” (B. P. Hasdeu) → ... și aduse; „Otilia ședea cu o coapsă pe marginea fotoliului bătrânului, jucându-și ca o pendulă piciorul în vreme ce mâna stângă îmbrățișă capul vădit mulțumit al acestuia” (G. Călinescu) → ...și-și juca piciorul.

Gerunziul independent apare foarte des când introduce o vorbire directă: „Vali se înălțase la culmea elocvenței și spera a produce o impresie, însă un om cărunt îl întrerupsese *întrebându-l*: „– Pentru ce s-au răsculat boierii?” (V. Alecsandri); sau când însoțește acțiunea verbului care introduce o vorbire directă: „– Pentru că norocul e frate cu nebunul, **răspunse îndreptându-se** (= și se îndreptă) spre poartă” (V. Alecsandri).

Se cere menționat faptul că gerunziul independent se poate confunda destul de ușor la prima vedere cu temporalele de simultaneitate, cu toate că ele se deosebesc net. Pentru a le putea distinge, trebuie să facem apel la context. Iată un exemplu: „Apoi părându-i-se că tânărul nu reacționează destul de călduros, întrebă *întorcând* adânc fața spre el ...” (G. Călinescu) → *întrebă în timp ce întorcea fața spre el*.

După cum afirmă M. Avram⁴, numai importanța acțiunilor și topica ne ajută să le deosebim; acțiunea gerunziului fiind mai puțin importantă când propoziția este coordonată, și aflându-se, de regulă, după verbul regent. În exemplul nostru însă gerunziul are funcția de temporal de simultaneitate, cu toate că stă după verb și acțiunea este secundară.

După cum observăm, acțiunea gerunziului poate fi concomitentă cu acțiunea verbului la un mod personal. Cu toate acestea, gerunziul nu specifică nici modul și nici timpul când are loc acțiunea verbului la un mod personal. Astfel, în „Otilia ședea acum cu o coapsă pe marginea fotoliului, jucându-și ca o pendulă piciorul” (G. Călinescu) „jucându-și ca o pendulă piciorul” nu indică când și cum ședea Otilia, timpul fiind indicat de adverbul acum).

Concomitența acțiunilor e uneori subliniată prin adverbe sau locuțiuni adverbiale întrebuintate și pentru a sublinia simultaneitatea a două propoziții coordonate. De pildă: „Dar răbdarea vânătorului era ajunsă la culme și *întorcându-se deodată* înfuriat către neîmplânzitul său cenzor, se răsti la dânsul, strigând în gura mare” (A. Odobescu).

Deseori acțiunea gerunziului e în raport de succedență față de acțiunea verbului la un mod personal: „Strânși în chingi, bieții fugari se adresa cu rugăminți către capul contingentului turc, cerând permisiunea de a se retrage în Polonia și *jurându-i* de a nu se mai vârî în treburile Moldovei” (B. P. Hasdeu).

Gerunziul poate imprima o nuanță de întărire sau gradație⁵: „El însuși desfășură armata într-o singură linie puțin profundă, reține centrul, înaintează aripile și se repede asupra inamicilor din celelalte părți, *izbind* cu centrul său fața taberei” (B. P. Hasdeu). Fragmentul redă momentul pregătirii și începutul luptei dintre oastea moldovenească și cea turcească. Pentru a fi „adecvat”, autorul (B. P. Hasdeu) operează cu verbe care exprimă acțiuni ce se desfășoară într-o gradație progresivă: fraza începe cu „elemente slabe” (*desfășură, reține*), continuă cu *înaintează, se repede* și culminează cu *izbind*. Observăm că „misiunea” gerunziului este de a reda momentul de cea mai mare încordare al acțiunilor desfășurate într-o gradație ascendentă.

E știut că gerunziul pune multe probleme. Explicația o găsim în faptul că, substituindu-se unei propoziții subordonate, comprimând exprimarea, el elimină elementele de legătură ale unei propoziții dependente. Cum bine remarcă prof. A. Ciobanu, gerunziul în multe cazuri ne ajută „să scăpăm” de unele jonctive de prisos în cadrul frazelor⁶.

De puține ori acțiunea exprimată prin gerunziu precedă acțiunea verbului regent, de aceea anterioritatea gerunziului e mai puțin frecventă decât simultaneitatea. Datorită caracterului său preponderent durativ, atunci când este la diateza activă sau când e întrebuițat cu pronume reflexiv, el exprimă acțiuni paralele cu ale verbului regent.

În majoritatea cazurilor, anterioritatea gerunziului este foarte apropiată de simultaneitatea lui, distingerea celor două raporturi fiind uneori dificilă.

Gerunziul poate fi în raport de anterioritate atât față de verbul regent, cât și față de un alt gerunziu sau o propoziție temporală: „*Întinzându-se pe patul de nuc cu ciubucuri mari și suluri roșii peste macatul cu ciucuri, privi rotativ bătrâna încăperea*” (G. Călinescu). Când acțiunea

gerunziului este separată de cea a verbului la un mod personal printr-un interval de timp, el este atestat mai des cu următoarele funcții:

În „Sintaxa gerunziului românesc”⁷ M. Caragiu susține că raportul temporal de posterioritate nu poate fi exprimat prin gerunziu. În general, menționează în continuare autoarea studiului, procedeul de a localiza momentul când are loc acțiunea verbului principal printr-o acțiune ulterioară ei nu este prea des folosit în limba noastră. Singura posibilitate de a marca acest raport o constituie pozițiile temporale. Raportul temporal de posterioritate fiind greu de stabilit, gerunziul, dată fiind și mulțimea raporturilor pe care le marchează, nu-l poate exprima, conchide M. Caragiu.

Ne permitem să contracizem această afirmație. Deși, în puține funcții sintactice, gerunziul totuși se întâlnește în raport de posterioritate față de verbul regent (la un mod personal): „Acești comisari vor merge în județele respective, **vor străbate** orașele și satele *adunând* poporul, *lămurindu-l, anunțând* măsurile bune pe care vom lua” (C. Petrescu) → *vor străbate orașele și satele, adunând poporul pentru a-l lămuri, a-i anunța măsurile*.

Dacă acțiunea gerunziului exprimă momentul când se desfășoară acțiunea verbului regent, atunci el este *temporal*. Raportul temporal stabilit între verb și gerunziu este o comparație între două procese, dintre care unul (exprimat de gerunziu) este menit să fie împrejurarea, de ordin temporal, în care are loc acțiunea verbului principal. În momentul în care acțiunea gerunziului nu prezintă o împrejurare, raportul încetează a mai fi circumstanțial.

Gerunziul temporal e în stare să exprime o acțiune care se desfășoară simultan cu cea a verbului regent. Acțiunile pot coincide în toată durata lor sau numai parțial⁸.

Gerunziul exprimă o acțiune concomitentă de durată identică sau aproape identică cu a verbului regent: „Se simțea slab, *se simțea murind* și

n-avea cui să lase moștenire ura lui” (M. Eminescu).

Ni se pare just că o astfel de ipostază a gerunziului poate fi concepută și în funcțiile de *modală*, *predicativă suplimentară*, *atributivă*, *completivă directă*, *indirectă*, semnificația temporală a gerunziului fiind aceeași cu a verbului regent. Bunăoară, în funcție *modală*. În exemplul: *Cangurul se deplasează (cum?) sărind* e lesne de înțeles că atât timp și în vreme ce se deplasează, animalul o face prin salturi (*durata, concomitența*).

Prin gerunzii coordonate se exprimă uneori două sau chiar mai multe acțiuni paralele cu ale verbului regent: „Erau unsprezece bursucei, care **se zvârcoleau, chițcăind și miorlăind**, sub ugerul mamei, unii negri, alții murgi și alții bălțați” (A. Odobescu).

Atât verbul regent, cât și gerunziul pot exprima acțiuni momentane sau terminative: „El o duse la împăratul și i-o *arăță, spunându-i* că-i mireasa lui” (M. Eminescu); „Ei, domnule jude, v-ați lămurit? *întrebă* polițaiul *aprinzând* o țigară” (L. Rebreanu); „Tocmai atunci veni Marina, care *smulse* scrisoarea din mâinile factorului, *aruncând* o privire piezișă lui Felix” (G. Călinescu).

Acțiunea exprimată prin gerunziu (ca și acțiunea verbului la un mod personal) poate avea un caracter permanent: „lubesc o față frumoasă, cu ochi gânditori, dulci ca visele mării – fata Genarului, om mândru și sălbatic ce își *petrece* viața *vânând* prin păduri bătrâne” (M. Eminescu).

În concluzie, remarcăm că, sub aspect temporal, gerunziul poate exprima diferite raporturi față de acțiunea verbului la un mod personal – *de anterioritate, de simultaneitate, de posterioritate*. Totodată, potențialul stilistic al gerunziului permite ca timpul cu care echivalează acest mod nepersonal (imperfectul, perfectul compus, mai mult ca perfectul etc.) să difere de cel al verbului regent care se află la indicativ prezent. Sub

raport modal, gerunziul echivalează nu numai cu indicativul, ci și cu modurile condițional, conjunctiv și chiar cu imperativul, iar dintre modurile nepersonale – cu infinitivul.

Deși „o face” în mod implicit, gerunziul (după cum am văzut) exprimă diferite nuanțe ale timpului gramatical (categorie specifică doar verbului) și echivalează cu diferite moduri personale și nepersonale, demonstrând prin aceasta caracterul său verbal și valoarea sa predicativă.

NOTE

¹ *Gramatica limbii române*, București, 1963, p. 227 – se face mențiunea că infinitivul poate avea valoarea altui mod (figurează și gerunziul).

² F. Edelstein, *Sintaxa gerunziului românesc*, București, 1972, p. 34.

³ D. D. Drașoveanu, *Teze și analize în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, 1997, p. 245.

⁴ M. Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție // SG*, vol. I, p. 161.

⁵ F. Edelstein, *Op. cit.*, p. 114.

⁶ A. Ciobanu, *Sintaxa practică*, Chișinău, 1991, p. 100.

⁷ M. Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc // SG*, vol. II, p. 76.

⁸ F. Edelstein, *Op. cit.*, p. 132.

BIBLIOGRAFIE

1. V. Alecsandri, *Opere*, vol. IV, Chișinău, 1992.

2. G. Călinescu, *Enigma Otiliei*, București, 1998.

3. M. Eminescu, *Opere*, Chișinău, 1981.

4. B. P. Hasdeu, *Scrieri alese*, Chișinău, 1988.

5. Al. Odobescu, *Scrieri alese*, București, 1995.

6. C. Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, București, 1978.

7. L. Rebreanu, *Romane*, vol. III, București, 1986.